

El discurs a l'aula per al desenvolupament de les habilitats cognitives d'ordre superior a la formació inicial dels mestres

Palou, Juli¹; Fons, Montserrat²

¹Universitat de Barcelona, japalou@ub.edu

²Universitat de Barcelona, mfons@ub.edu

RESUM

Les relacions entre llenguatge i pensament són la base d'aquest projecte d'innovació i recerca. L'objectiu és introduir els alumnes de la doble titulació de mestre al coneixement i ús del discurs que promou el desenvolupament de les habilitats cognitives superiors i que fa possible un aprenentatge integrat de les diferents disciplines. A través de la interrelació entre coneixement, pràctica i reflexió s'incideix en l'aprenentatge d'estratègies interactives i en el desenvolupament de competències lingüístiques que fomentin un rol cognitiu alt entre els aprenents. El dispositiu dissenyat implica la col·laboració entre estudiants de mestre, professors de la Facultat d'Educació de la UB i mestres d'infantil i primària. Amb el propòsit indicat, s'aplica una metodologia centrada en l'obtenció de dades a partir de textos multimodals i espais d'interacció verbal i de reflexió. L'impacte de la recerca està directament relacionat amb la construcció d'eines de millora de la pràctica professional del mestre.

PARAULES CLAU

Discurs de l'aula, habilitats cognitives d'ordre superior, interacció, formació de mestres.

ABSTRACT

The classroom discourse for the development of the higher order cognitive skills in the teachers training. The relationships between language and thought are the basis of this project. The main aim is to improve the knowledge and skills of the higher order cognitive skills in the teachers' training. The relationships between language and thought are the basis of this project. The main aim is to improve the knowledge and skills of higher order cognitive skills in the teachers' training that makes possible the integrated learning of different disciplines. By means of the interrelation between knowledge, praxis and reflection, the emphasis is stressed in the apprenticeship of both interactive strategies, and the development of linguistic strategies which improve a high cognitive role among learners. The designed mechanism is based on the cooperation between education students, lectures, the School of Education, and kindergarten and primary teachers. Following these goals, a methodology is applied, hinged on the data elicitation from multimodal texts and spaces of both verbal and reflexive interaction. The impact of this research contributes to the construction of tools improving the teachers' professional praxis.

KEYWORDS

Classroom discourse, higher order cognitive skills, interaction, teachers training.

Finalitat i objectius

Amb aquesta recerca¹ ens proposem donar resposta a les dificultats que mostren els estudiants de mestre per identificar les característiques específiques del discurs de l'aula que actua de mediador per el desenvolupament de les funcions cognitives d'ordre superior. Els alumnes disposen de coneixements però amb poca connexió per incorporar i fonamentar de manera consistent la funció mediadora del llenguatge per a l'assoliment de formes més complexes de percepció cognitiva.

Per això aquesta investigació es proposa els següents objectius:

1 Recerca duta a terme en el marc dels projectes 2015-ARMIF-00032; 2017-ARMIF-0014; ARCE 2018.

1. Desenvolupar la competència lingüística i comunicativa dels estudiants, a partir de processos de metacognició relacionats amb la funció mediadora del llenguatge per co-construir coneixements a les àrees de llengües i matemàtiques.
2. Relacionar les competències de cada disciplina mitjançant activitats de microanàlisi d'aula que afavoreixin la transferència d'estratègies interactives en les pràctiques a les escoles i en el treball final del doble grau.
3. Identificar les característiques discursives que afavoreixen la construcció conjunta del coneixement a través de la reflexió metalingüística i el treball col·laboratiu dels estudiants.
4. Promoure una visió holística del saber a través de l'acció i la reflexió desplegades en les diferents disciplines, tot integrant continguts i activitats de matèries diferents.
5. Mostrar de quina manera es posen en joc els rols interactius alts en el desplegament de les unitats didàctiques de les diferents disciplines, tant a les pràctiques com al treball final del doble grau.
6. Propiciar la recerca a l'aula per promoure estratègies d'avaluació formativa relacionades amb la funció mediadora del llenguatge en els aprenentatges.
7. Valorar la interdependència entre la creació d'un clima d'aula que protegeixi la imatge dels alumnes en les diferents situacions interactives i la construcció de relacions interpersonals de confiança mútua.

Fonamentació teòrica

Des de la perspectiva socioconstructivista, fonamentada en les aportacions de Vigotsky sobre els processos d'ensenyament i aprenentatge de les llengües, es destaca la necessitat d'usar elements socialment i culturalment construïts per accedir a funcions cognitives superiors. Tant en el camp de la formació com en el de la concepció de la llengua, hi ha consens sobre la importància de l'ús de les llengües a l'aula per afavorir l'ensenyament i aprenentatge a les diferents àrees de coneixement. Treballs anteriors que s'han nodrit de la tradició vigostkyana i que han assentat les bases en el camp de l'educació en llengües són *Comprender y transformar la enseñanza* (Gimeno i Pérez-Gómez, 1992) i *Parlar i escriure per aprendre* (Jorba, Gómez i Prats, 1998). Recerques més actuals, entre les quals destaquem Carter (2007) amb un títol tan significatiu com *Ways of knowing, doing, and writing in the disciplines* insisteixen en les sinèrgies entre les matèries que pot generar el fet de comprendre la funció mediadora de les llengües.

Hi ha una tendència general a l'hora d'entendre les disciplines dels graus d'Educació Infantil i de Primària com a dominis especialitzats i aïllats de coneixement. No obstant això, la recerca actual de referència fa ús de la noció de *metadisciplines* (Carter, 2007: 393), la qual posa èmfasi en les formes comunes de conèixer, fer i reflexionar en les diferents disciplines. La funció mediadora de les llengües permet crear sinèrgies entre les matèries i enfocar la formació inicial del professorat cap una perspectiva més interdisciplinària o transversal. La presa de consciència sobre les formes de coneixement, desenvolupament i reflexió en els diferents camps del saber permet crear situacions d'ensenyament i aprenentatge que promoguin la transferència d'estratègies interactives i competències lingüístiques en les diferents llengües i assignatures.

Aquesta perspectiva s'emmarca en la post-disciplinarietat (*post-disciplinary inquiry*). Aposta per la intersecció entre camps de coneixement i crítica l'estructura disciplinària del saber en què estan basats els plans d'estudis de les facultats d'educació. La innovació i la millora del model formatiu de les titulacions d'Educació Infantil i d'Educació Primària cap una reconceptualització de les disciplines en termes de *metagèneres* i *metadisciplines* permetria incidir en el desenvolupament d'estratègies que afavorissin la construcció de pensament i la formació de les funcions cognitives superiors (llenguatge i raonament, entre d'altres), les quals possibiliten les operacions de selecció, relació, predicció i síntesi que fan possible l'aprenentatge.

El concepte de *metagènere* (Carter, 2007: 392) posa l'accent en l'estreta connexió entre els patrons d'aprenentatge de les diferents disciplines, és a dir, en els gèneres que componen les respostes tipificades a una situació genèrica d'aprenentatge. La transferència d'estratègies interactives entre matèries té repercussions en l'adopció d'una forma holística d'entendre l'ensenyament i l'aprenentatge, en la qual l'ús de les llengües té un paper clau pel desenvolupament de les múltiples competències.

És necessari des-emfatitzar el coneixement base de les disciplines, per tal que els *metagèneres* i les *metadisciplines* s'utilitzin per vincular els diferents camps de saber, els quals no s'han d'entendre com a territoris estàtics i separats de coneixement. Ans el contrari, és necessari concebre el concepte de disciplina de forma més fluida, de tal manera que es projectin les matèries com a formes de conèixer, fer i reflexionar a l'hora d'ensenyar i aprendre qualsevol saber. La funció medidora de les llengües és important per fomentar un rol interactiu alt durant les activitats de la formació inicial dels mestres, amb el propòsit d'assolir els objectius de construir i co-construir coneixement, desenvolupar funcions cognitives superiors i millorar la competència lingüística.

Metodologia

S'opta per una metodologia de recerca qualitativa, amb ús d'instruments que potencien la creació d'espais discursius multimodals, d'interacció verbal i de reflexió (Kalaja, Dufva, Alanen, 2013), de manera que el discurs generat en les diferents fases del projecte pels subjectes de la recerca és el que conforma la base de dades de la investigació.

Per a l'anàlisi de les dades es parteix de les aportacions dels teòrics del discurs i de la funció medidora del llenguatge (Carter, 2007), segons els quals és possible acostar-se de manera qualitativa a les representacions que tenen les persones. Partint dels mètodes d'anàlisi derivats de l'anàlisi del discurs i, en especial, del discurs en interacció (Kerbrat-Orecchioni, 2005) i desenvolupat abastament pel grup de recerca PLURAL (Fons, 2013; Fons i Buisan, 2012; Palou i Fons, 2012; Fons i Sanchez-Quintana, 2010) es planteja una anàlisi de les dades que tingui en compte les tres dimensions del discurs: interlocutiva, temàtica i enunciativa, ja que interessa analitzar la interacció i el llenguatge en les seves funcions medidores de processos cognitius superiors tals com relacionar, sintetitzar, preveure i planificar, entre d'altres.

Participants

Grup de 40 alumnes, estudiants de 4t curs de la doble titulació en Grau de Mestre d'Educació Infantil i Mestre d'Educació Primària de la Universitat de Barcelona

Procediment

L'estudi es desenvolupa en 3 fases: exploració, desenvolupament i avaluació.

- a) Exploració de les creences dels estudiants de mestre sobre la interacció a l'aula.
- b) Desenvolupament d'accions formatives que interrelacionen coneixement, pràctica i reflexió per a l'aprenentatge d'estratègies interactives i per al desenvolupament de competències lingüístiques que fomenten un rol cognitiu alt entre els aprenents.
- c) Anàlisi de la incidència que aquest programa d'innovació i millora ha tingut en els models interioritzats dels futurs mestres.

Instruments

Tant per a la fase d'exploració com per a la d'anàlisi de la incidència del programa, els principals instruments utilitzats han estat: les narratives multimodals (Kalaja et al., 2013) que han mostrat ser una eficaç via d'accés per a l'estudi de les creences i el focus-group (Álvarez i Jurgenson, 2009; Sampieri, et al., 2010) que permet crear coneixements de manera col·laborativa.

Pel que fa al desenvolupament de les accions s'han dissenyat un conjunt d'activitats reflexives en relació amb la praxis, entesa com la connexió dialèctica entre el coneixement científic i l'activitat pràctica, d'acord amb la teoria socio-cultural proposada per Vigotsky, (Lantolf, 2014). Aquestes activitats segueixen la pauta següent: *reflexió, introspecció, praxis i avaluació* (en endavant activitats RIPA) i estan vinculades amb el centres educatius, tant a través de filmacions que s'han fet amb aquesta intenció a les aules dels mestres participants en el projecte, com mitjançant la participació dels mestres en alguna classe de la facultat, com a través de la visita i participació dels alumnes a les aules dels centres educatius dels mestres participants i dels centres on duen a terme les pràctiques curriculars.

Les activitats RIPA tenen en comú el foment del treball cooperatiu dels alumnes i la promoció d'accions en dos sentits fortament interrelacionats:

- a) Accions encaminades a dissenyar activitats que promoguin els processos cognitius superiors per aprendre en general, i per aprendre llengües en particular.
- b) Accions encaminades a la reflexió, la introspecció, la praxis i l'avaluació de les activitats dissenyades, la qual cosa ha de fer visible la transferència de coneixement i la transferència d'estratègies interactives.

Aquest anar i venir de l'escola a la universitat i de la universitat a l'escola, a través de vídeos i de l'intercanvi directe amb les mestres que venen a la universitat per compartir amb els estudiants les reflexions generades per la praxis culmina amb unes jornades públiques *Educar per al diàleg. Experiències d'escoles amb participació d'alumnes, mestres de les escoles i professorat universitari*.

Resultats

S'especifiquen en 3 apartats:

- a) Criteris per al desenvolupament de les habilitats cognitives d'ordre superior a l'escola
- b) Millores, co-avaluades amb els alumnes del Grau de mestre d'educació d'infantil i primària, després de l'experimentació de les activitats RIPA.
- c) Aportacions metodològiques d'aquest estudi.

a) Criteris per al desenvolupament de les habilitats cognitives d'ordre superior a l'escola.

És obvi que el propòsit de millorar la capacitat cognitiva dels alumnes és el comú denominador de tots els docents. Per aquest motiu la majoria de mestres incorporen a les activitats que proposen als seus alumnes preguntes amb la intenció de fer pensar. Ara bé els interrogants que s'han detectat presents en tots els espais de debat i reflexió que ha generat aquesta recerca són: totes les preguntes que generen interacció són potencialment generadores de pensament d'alt nivell? Quines característiques té el discurs del docent que ajuda els seus alumnes a desenvolupar funcions cognitives d'ordre superior, en el dia a dia de l'escola? Quines són les característiques comuns als diferents camps del saber?

El projecte ha permès que professors universitaris i mestres experimentats i alumnes aprofundíssim de manera conjunta en aquests interrogants. Aquesta reflexió conjunta ha posat en evidència que:

- És necessari plantejar als alumnes reptes cognitius d'alt nivell. És a dir cal encaminar la interacció verbal amb els alumnes cap a operacions que impliquin reconèixer, interpretar, aplicar, analitzar, avaluar i crear (Churches, 2007), tendint evitar la pregunta pròpia d'una seqüència tripartida (Pregunta- Resposta- Avaluació), per tal de generar pensament de manera activa i crítica.

- S'han de connectar aquests reptes cognitius amb la experiència personal i el component emocional de la Zona de Desenvolupament Pròxim (ZDP), d'acord amb el concepte de *perezhivanie* de Vigotsky. El suport emocional inclou la confiança, el compartir riscos en la presentació de noves idees, la crítica constructiva i la creació d'una zona de seguretat afectiva. Gràcies a aquesta zona de seguretat es pot arribar a percebre no només el significat del pensament i de la paraula, sinó, també, la seva dimensió afectiva i el seu sentit.

- No tots els processos d'intercanvi afavoreixen el desenvolupament cognitiu. Quan els docents es plantegen afavorir les habilitats cognitives d'alt nivell els interrogants que plantegen no han d'estar orientats cap a la resolució directa de la tasca, sinó cap a la reflexió sobre les estratègies que poden ajudar a resoldre-la. És a dir, cal adaptar els interrogants orientats a aconseguir una resposta determinada cap a interessar-se a descobrir què pensa l'alumne per fer-lo evolucionar.

- S'ha d'afavorir el contrast entre punts de vista. Aquest contrast entre punts de vista no sorgeix de manera espontània, sinó que s'ha d'ensenyar a fer des de les primers edats i de manera sistemàtica i s'ha de fomentar des de totes les àrees del saber sense excepció.
- També, cal tenir en compte que cada àrea del saber ha de tractar des de la seva especificitat les habilitats cognitivolingüístiques. Això vol dir que s'ha de plantejar a cada centre i per a cada disciplina què vol dir argumentar, explicar, justificar, definir, etc. de manera que hi hagi coherència en l'aprenentatge d'aquestes formes de discurs, de manera transversal.
- Es constata que cada mestre utilitza les estratègies que adopta per fomentar el pensament dels seus alumnes en les diferents àrees del coneixement i al llarg de tot el dia, de manera similar. És a dir, el mestre que afavoreix la reflexió metacognitiva en les matemàtiques, per exemple, també l'afavoreix en el coneixement de la llengua, de les ciències naturals i socials i fins i tot en l'atenció als conflictes de convivència. Aquest punt i l'anterior ens porten a pensar en la necessitat de seguir aprofundint en els conceptes de metagènere i metadisciplina.

b) Millores, co-avaluades amb els alumnes del Grau de mestre d'educació d'infantil i primària, després de l'experimentació de les activitats RIPA

De l'anàlisi contrastiu entre les dades obtingudes a l'inici del projecte i les del final -a través de narratives multimodal i del focus grup- s'elaboren les conclusions següents:

- Els alumnes han pres consciència de la competència comunicativa lingüística per gestionar converses que condueixen a la metacognició. Corroboren aquesta consciència en els debats en grup, en els quals estableixen de manera sistemàtica relacions entre el paper del mestre per mantenir un rol interactiu alt i la co-construcció de coneixement. La seva competència lingüística s'ha vist millorada per la incorporació d'un metallenguatge relacionat amb les anàlisis tant orals com escrites que fan de les interaccions entre docent i discent.
- Saben fer ús de la funció medidora del llenguatge per co-construir coneixements de manera transversal. Els futurs mestres han evolucionat dels models comunicatius que tenien interioritzats a nous models més reflexius; han passat d'usar estratègies d'imitació a usar estratègies d'experimentació, de diàleg i de reflexió. El tipus de seqüència discursiva que predomina és la que es desenvolupa en preguntes-respostes. Però es posa èmfasi en les bones preguntes, aquelles que s'interessen no pas per les respostes previstes, sinó que s'interessen pel que pensen els alumnes i els fan evolucionar. Amb tot, observem encara una manca de modes discursius possibles a l'aula i de dinàmiques obertes i horitzontals entre els mateixos alumnes.
- Es necessari adequar el discurs de l'aula a les característiques específiques de les diferents disciplines del currículum d'Infantil i de Primària, però cal posar l'èmfasi en la interdisciplinarietat dels procediments. Els alumnes mostren evidències del coneixement d'una situació genèrica d'aprenentatge o patrons comuns basats en el socioconstructivisme, més enllà de les diferents disciplines. Tot i que l'aprofundiment sobre les conceptes de metagènere i metadisciplina ha estat molt limitat, s'ha evidenciat l'evolució del discurs dels estudiants sobre l'ús de les llengües a l'hora d'ensenyar i aprendre en situacions interactives, que ha possibilitat qüestionar creences relatives a com s'aprèn i com s'ensenyà.
- Han experimentat els beneficis del treball cooperatiu a partir de les experiències col·laboratives a la facultat, i volen implementar-lo en la seva futura pràctica professional. Trobar formes que visualitzin les connexions múltiples i complexes entre conceptes i les estratègies que ho permeten és un repte que aquest projecte ha afrontat en les diferents accions formatives RIPA. D'entre elles els alumnes destaquen l'activitat duta a terme, inspirada en la metàfora del mapa del metro, per representar les relacions entre conceptes clau en forma de "trens de pensament" abstractes i interconnectats, en una xarxa imaginària de línies de metro. Aquests tipus d'activitat

permeten que els alumnes visquin en la pròpia experiència els beneficis del treball cooperatiu i el progressiu domini de les habilitats cognitives d'ordre superior. A més a més són mostres de la coherència, tan reclamada per l'alumnat, entre allò que es diu i allò que es fa a les aules universitàries.

- Han desenvolupat habilitats per crear situacions interactives entre mestre i alumnes on s'afavoreixi l'aprenentatge per la implicació emocional i per les relacions interpersonals de confiança i reconeixement mutu. A través de les diferents activitats formatives les alumnes han pogut establir vincles entre el discurs de l'aula, les evidències d'aprenentatge que estan involucrades en el procés en qualsevol de les disciplines i les relacions amb els aspectes emocionals i de clima d'aula. Així ho comenten aquestes alumnes: "Pel que fa a la importància d'aquest treball en el grau de mestra, creiem que el treball escrit ha estat una eina d'anàlisi i autoavaluació de la pròpia pràctica, perquè és quan havíem passat per escrit el diàleg que ens vam adonar dels aspectes positius i negatius de la pràctica i les seves possibles millores" "D'altra banda, realitzar el treball escrit també m'ha servit per analitzar els infants i d'aquesta manera ser més conscient dels seus coneixements previs, dels seus interessos, els indicis d'aprenentatge, i en definitiva del seu procés d'aprenentatge"

c) Aportacions metodològiques d'aquest estudi

L'ús de narratives multimodals per fer emergir el sistema de creences, representacions i sabers (CRS) dels estudiants, experimentat per (Kalaja, Dufva, Alanen, 2013) i validat en la tesi doctoral de Cabré (2018), s'ha mostrat molt potent per a la finalitat que es proposa, ja que faciliten actes cognitius en els quals la narrativa del *jo* permet al subjecte actuar temporalment com a *altre*, amb la qual cosa aquesta narrativa es converteix en un espai de mediació que afavoreix els processos de reflexió i d'exteriorització. El fet de recorre a la imatge connecta molt positivament amb les generacions més joves i al mateix temps presenta una certa novetat en el sentit que encara no hi ha estereotips d'allò que és "políticament correcte". També, el fet de complementar les imatges amb un text reflexiu ens ha permès una interpretació èmica de les dades i una aproximació molt acurada als CRS dels estudiants.

Tant els textos escrits per els propis alumnes, com les sessions transcrites dels debats en grup, han estat analitzades d'acord amb els criteris de l'anàlisi del discurs del grup de recerca PLURAL exposats en l'apartat anterior sobre metodologia. El fet d'anar més enllà de l'anàlisi temàtica, i aprofundir també en l'anàlisi interlocutiva i molt especialment enunciativa ens ha permès interpretar més profundament el pensament dels docents, en aquest cas en formació inicial. Aquest anàlisi implica un treball d'immersió total en les dades que comport diverses relectures per poder-les interpretar, contrastar i extreure conclusions fermes. Habitualment aquesta anàlisi es triangula amb la interpretació de fins a 3 investigadors. D'aquesta manera, el què es diu i el com es diu s'entrellacen i s'extreu allò que es vol dir.

Conclusions

Les valoracions dels estudiants de mestre sobre les accions formatives per al desenvolupament de les funcions cognitives d'ordre superior giren al voltant de dos grans nuclis: la vivència com a aprenents d'estratègies cognitives d'ordre superior; i, els espais de diàleg amb la realitat docent

- Respecte a la vivència, els nostres estudiants són molt crítics amb les metodologies que utilitzen molts professors universitaris, en el sentit que expliquen les bondats d'un aprenentatge socio-constructivista o com ha de ser el discurs del docent, però ells mateixos no l'apliquen a les seves classes. Els alumnes reclamen aprendre com desenvolupar activitats que promoguin els processos cognitius superiors a partir d'experimentar-les en els aprenentatges de les diferents assignatures de la carrera de mestre. També, reclamen una major interconnexió entre les matèries. Coneixen molt bé el que significa l'aprenentatge integrat de llengua i contingut (AICLE), però no troben que es dugui a terme a les aules universitàries.
- Respecte a construir espais de diàleg amb la realitat docent podem dir que és un reclam constant dels nostres estudiants. Els alumnes demanen conèixer de mans de mestres en actiu experiències innovadores que s'estan duent a terme a les escoles

i poder debatre amb ells les problemàtiques que generen els canvis de perspectiva i d'organització en els centres. El contacte amb la realitat escolar és el mitjà més estimat per aprendre a fer de mestre. Els alumnes han valorat poder reflexionar sobre el discurs docent d'aquelles activitats amb infants que han dut a terme ells mateixos; que han desenvolupat al costat dels mestres; o, que simplement han observat a través d'un vídeo. Aquesta reflexió els ha permès identificar les oportunitats i les direccions que prenen els diàlegs docents per afavorir la construcció de coneixement en grup.

Dur a terme aquesta investigació ha afavorit la creació d'espais en els quals s'ha reflexionat sobre el model formatiu que reben els estudiants de mestre. En aquest sentit, els resultats indiquen que cal potenciar nous enfocaments metodològics dels equips docents en actiu en la docència de la formació de mestres per incloure la relació directa amb l'entorn escolar de diferents contextos socials, fomentant el debat entre el professorat universitari, els mestres en actiu i els estudiants. La realització del projecte¹ ha afavorit la creació de sinèrgies entre els mestres de les escoles, els professors de la universitat i els estudiants de les assignatures en aquests aspectes:

- La construcció compartida del coneixement en un grup heterogeni de persones (professorat universitari, mestres d'infantil i primària i estudiants) estableix noves dinàmiques de relació entre les escoles i la facultat, que alhora afavoreixen nous models formatius teòrico-pràctics.
- La implicació dels mestres en els grups de treball d'aquesta recerca els ha permès aprofundir en la reflexió sobre la pròpia pràctica i sobre els aspectes rellevants relacionats amb els processos d'ensenyament i d'aprenentatge que incideixen sobre la funció mediadora del llenguatge en la interacció que promou processos cognitius superiors.
- La participació dels mestres en les tasques proposades fa que actualitzin els seus coneixements i reelaborin la pròpia concepció del paper que juguen les llengües en l'aprenentatge dels continguts del currículum.

En definitiva, la participació en el projecte -tant dels mestres i professors com de l'alumnat- ha propiciat un procés de reconceptualització dels factors involucrats en el discurs de l'aula que permet la transformació de les pràctiques docents. Queda el repte de seguir aprofundint en els conceptes de metagènere i metadisciplina com a base de potenciar un coneixement més holístic, de manera que les matèries estiguin al servei de conèixer, fer, reflexionar i comunicar a l'hora d'ensenyar i aprendre qualsevol saber i no a l'inrevés. És necessari seguir teixint espais de reflexió per tal de seguir estimulants processos de canvi en el sector educatiu, tant l'escolar com l'universitari.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Cabré, M. (2018). *La competència plurilingüe en la formació inicial de mestres. Estudi longitudinal de casos sobre l'evolució de les creences relacionades amb l'educació plurilingüe*. Tesis Doctoral, Universitat de Barcelona.

Carter, M. (2007). Ways of knowing, doing, and writing in the disciplines. *College Composition and Communication* 58 (3), 385-418.

Churches, A. (2009). Taxonomía de Bloom para la era digital. *Eduteka*. http://uvsfajardo.sld.cu/sites/uvsfajardo.sld.cu/files/taxonomia_de_bloom_para_la_era_digital.pdf

Fons, M. (2013). Análisis de interacciones verbales en la formación de los docentes de lenguas. *Cultura & Educación* 25 (4), 453-465.

Fons Esteve, M.; Buisán Serradell, C. (2012). Entrevistas y observaciones de aula: otra mirada a los perfiles de prácticas docentes. *Cultura & Educación* 24 (4), 401-413.

1 <https://aprendreeldiscurs.wordpress.com/>

Fons, M.; Sánchez-Quintana, N. (2010). Las representaciones de maestros, alumnos y familias sobre el plurilingüismo en la construcción de la escuela intercultural inclusiva. *Actas del Congreso Reinventar la Formación Docente* (161-172). Universidad de Málaga. <http://www.doe.uma.es/repository/fileDownloader?rfname=43862855-35b3-40f2-84e6-ecdf27f9307b.pdf>

Gimeno, J.; Pérez Gómez, A. I. (1992). *Comprender y transformar la enseñanza*. Madrid: Morata.

Jorba, J.; Gómez, I.; Prat, A. (coord.). (1998). *Parlar i escriure per aprendre. Ús de la llengua en situació d'ensenyament-aprenentatge des de les àrees curriculars*. Barcelona: ICE-UAB.

Kalaja, P.; Dufva, H.; Alanen, R. (2013). Experimenting with visual narratives. In Barkhuizen, G. (ed.). *Narratives in Applied Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, pp 105-131.

Kerbrat-Orecchioni, C. (2005). *Le discours en interaction*. París: Armand Colin.

Lantolf, Jp.; Poehner, M E. (2014). *Sociocultural theory and the pedagogical imperative in L2 education. Vygotskian praxis and the theory/practice divide*. New York: Routledge.